

Zegels van dertiende- en veertiende-eeuwse schepenen van Arnhem

Anton C. Zeven

Coulissen van de macht

De titel 'Coulissen van de macht'¹, veronderstel ik, zal niet meteen de aandacht van zegelkundigen trekken. Dit geldt ook voor de ondertitel 'Een sociaal-institutionele studie betreffende de samenstelling van het bestuur van Arnhem in de middeleeuwen en een bijdrage tot de studie van stedelijke elitevorm'. Maar wanneer men dit boek ter hand neemt wordt men als het ware bedolven onder vele uiterst interessante gegevens betreffende Arnhemse bestuurders, hun onderlinge (familie)relaties en, daar gaat het hieronder om, hun zegels.

Zegels

Het doel van deze publicatie is aandacht te vestigen op deze bron van zegels van middeleeuwse Arnhemse bestuurders. Het zijn er totaal 124, die verdeeld kunnen worden in a) instellingen: het oudste overgeleverde stadszegel van Arnhem met het geheim zegel als tegenzegel, daterend uit 1291, en twee kloosterzegels (Deventer en Vollenhove) en b) 120 afdrucken van persoonlijke zegelstempels. Met dit laatste bedoel ik dat de naam van de zegelaar in het omschrift vermeld wordt. Niet alle foto's zijn duidelijk, omdat de originele zegelafdrucken te donker en te dof² waren en daardoor moeilijk te fotograferen.

Verkerk heeft weinig aandacht aan de zegelkundige aspecten gegeven. In het algemeen gebruikt hij de afbeeldingen als illustratie zonder daarbij op het zegel in te gaan. Immers wat is er ter illustratie van een middeleeuwer overgebleven, anders dan zijn zegel, zijn handmerk, monogram

of handtekening?

In Verkerks boek vindt de lezer geen beschrijving van het zegel, dus ook niet van het wapengedeelte ervan. Slechts in twee gevallen maakt Verkerk gebruik van de zegels. Op p. 203, waar hij het gruitrecht behandelt, verwijst hij naar de familie Van den Gruuthuys, die kennelijk het gruitrecht van de, toen nog, graaf van Gelre had gepacht en zich naar hun huis, waar de gruit werd opgeslagen, noemde. Deze naam werd een vaste familienaam, waarna een andere familie die later het gruitrecht pachtte een andere familienaam moest kiezen, n.l. De Gruter. Over de Van den Gruuthuys zegt Verkerk: *'Het wapen, waarmee het zegel van de Arnhemse familie was gesierd, en dat van enkele andere families uit de Gruuthuysclan, geleek overigens zeer op dat van de familie van Arnhem [van de Van Arnhemclan]; een naar rechts kijkende adelaar met gespreide vleugels. De stad Arnhem had een tweekoppige adelaar met gespreide vleugels als zegel. Dat Van den Gruuthuys een dergelijk zegel had zou op hun Arnhemse herkomst kunnen wijzen in dienst van de domeinheer, de graaf [van Gelre], als beheerder van zijn gruihuis. Ook zou er een familierelatie in gelezen kunnen worden met de Van Arnhem.*³ (afb 1 en 2).

De tweede keer dat hij van zegels gebruikt maakt duidt Verkerk op de mogelijkheid dat min of meer gelijke zegels op verwantschap kan wijzen. Zo vond hij hetzelfde wapen in de zegels van Jacobus Mauricii (20-7-1325, afb. 3), Cerys Jacobs soen (20-

Afb. 1. Zegel van Arnt van den Gruuthuys Goedertsoen, 1385. Gemeente-archief Arnhem, NB-862-58. Een adelaar.

Afb. 2. Wijnant van Arnhem heer Wijnants soen, 29-8-1388. Gemeente-archief Arnhem, NB-831-64. Een adelaar.

Afb. 3. Jacob Mauricii, schepen, 20-7-1325. Rijksarchief Gelderland, Loeff 57. Een dwarsbalk boven vergezeld van twee papegaaienkoppen met halzen, die op de dwarsbalk geplaatst zijn, en beneden geschuimbalkt..

Afb. 4. Cerys Jacobszoon, 1364. Gemeente-archief, Oud-Archief, inv. 4490. Een dwarsbalk boven vergezeld van twee papegaaienkoppen met halzen, die op de dwarsbalk geplaatst zijn, en beneden geschuimbalkt.

Afb. 5. Sariis Jacobs zoon, schepen, 7-1-1367. Rijksarchief Gelderland, Loeff 166. Een dwarsbalk boven vergezeld van twee papegaaienkoppen met halzen, die op de dwarsbalk geplaatst zijn, en beneden geschuimbalkt.

1-1364, afb. 4) en Sariis Jacobs soen (7-1-1367, afb. 5), hetgeen, volgens Verkerk, zou kunnen wijzen op een vader en zijn twee zonen. Of, denk ik, beter: een vader en een zoon, want het zegel van Cerys is door hetzelfde stempel afgedrukt als dat van Sariis en de voornamen zullen spellingsvarianten zijn op de naam Cesarius. Mogelijk dat Mauritius Sarys soen (ongedateerd) met dezelfde wapenstukken ook verwant is. Zijn naam en zegel duiden

hierop: gedwarsbalkt, boven vergezeld van twee papegaaienkoppen met halzen, die op de dwarsbalk rusten, en beneden geschuimbalkt. Omdat de dwarsbalk in het zegel van Mauritius Sarys nogal hoog geplaatst is zou dit zegel ook beschreven kunnen worden als, doorsneden, A. opnieuw doorsneden, a. twee papegaaienkoppen met halzen, die op de snijlijn rusten, b. effen, B. geschuimbalkt. Het zegel is te donker om hier af te drukken.

Beschikbaarheid van de afbeeldingen

Aan dr. Verkerk vroeg ik toestemming om het bovenstaande met enkele kopieën van de 124 zegelfoto's uit zijn Coulissen – als illustratie te mogen publiceren. Deze toestemming gaf hij, waarbij hij tevens vertelde dat deze 124 foto's een selectie waren uit 304 foto's die voor hem door het Gemeentearchief Arnhem en het Rijksarchief in Gelderland (nu samen Gelders Archief) zo'n 30 jaar geleden gemaakt waren. Deze foto's bevinden zich in zijn bezit. Daar het beter is om de oorspronkelijke foto's te gebruiken vroeg en kreeg ik van mw. drs. Tineke Seebach van het Gelders Archief om bijgaande foto's in dit artikel als illustraties op te nemen⁴.

Bronnen

1. C.L. Verkerk. 1992. *Coulissen van de macht*. Hilversum. 'Een sociaal-institutionele studie betreffende de samenstelling van het bestuur van Arnhem in de middeleeuwen en een bijdrage tot de studie van stedelijke elitevorm'. 758p. Ook uitgegeven als *Werken Gelre* no 42, en *Amsterdamse Historische Reeks*, Grote Serie no 14. ISBN

90-6550-246-7.

2. Dit geldt ook voor zegelafdrukken van zwarte lak, maar soms kan men dan toch gebruik maken van de lichtschitteringen. In feite is het beter om een negatief-afdruk van een zwartlak zegel te maken en deze in een lichtgekleurde substantie af te drukken.

3. Het gruit was een kruidenmengsel (v.n. gage) dat gebruikt werd als conserveringsmiddel en smaakmaker van bier. De handel van gruit werd geregeld in het gruitrecht, dat vaak in handen van de landheer was. Hij kon dit recht per stad verpachten of verkopen. Later werd gruit vervangen door hobbellen.

4. Graag wil ik drs. Tineke Seebach voor haar toestemming bedanken en dr. Kees Verkerk voor het uitlenen van de foto's. Tevens kreeg ik toestemming om alle foto's op te nemen in de cd 'Wapenboek van de Vereniging Veluwe Geslachten' (zie *Computergeneaal* jg. 2, nr. 6, pag. 216, 217)

Dassenboslaan 6, 6705 BT Wageningen
e-mail: Anton.Zeven@hetnet.nl

